

тісної і громадської, а також слугувати прикладом нової, правильної поведінки. Саме цих речей тотально бракує в українській драматургії з погляду С. Петлюри, саме за послідовний віталізм і прояви людськості вітає, попри всі її недоліки, М. Євшан драму "Сліпий" Г. Ващенко.

Тим великим дидактичним впливом, якого набула драматургія внаслідок більш як двадцятирічного розвитку, активно користувався В. Винниченко, вважаючи обраний жанр таким, що може активно впливати на розвиток суспільства, подаючи приклади для наслідування і в приватному житті, і в громадській діяльності. З більшою чи меншою силою проповідь певної життєвої позиції звучала в кожній його п'єсі, набуваючи посилення там, де йшлося про принципи для автора речі (наприклад, пропагування нового типу сімейних стосунків у драмі "Пригвождені" (1915), або ствердження громадянської революційної позиції ціною власного життя в драмі "Дочка жандарма" (1912) та ін.).

Загалом дидактизм не витворює певного напрямку в драматичній літературі, а скоріше означає загальну якість усіх драматичних творів кінця XIX — початку XX ст. Як зазначав М. Євшан, "література зависима від

вітру і духу життя, і чи схоче вона, чи не схоче, а мусить його відбивати в собі ... і коли література відгукнулася на погроми, всякі економічні кризи, відтворювала нові типи громадських діячів, вносила проповідь національних ідеалів, то се називалося, що література йде рівно з життям, що література сповняє добре свою соціальну функцію і знає про свої завдання." [3, с. 247]. Подальше активне використання в 1920-х рр. драматургії як засобу революційної пропаганди було, таким чином, підготовлено тривалим внутрішнім розвитком дидактичного аспекту цього жанру.

1. Антонович Д. Триста років українського театру. 1619–1919 та інші праці. — К., 2003; 2. Вороний М. Поезії. Переклади. Критика. Публіцистика. — К., 1996; 3. Євшан М. Критика. Літературознавство. Естетика — К., 1998; 4. Кропивницький М. Драматичні твори. — К., 1990; 5. Старицький М. Не судилось (Панське болото) // Старицький М. Тв.: В 6 т. — К., 1989–1990. — Т. 3; 6. Тобілевич С. Життя Івана Тобілевича (Карпенка-Карого). — К., 1945; 7. Цеглинський Г. Торгівля жемчугами // Бувальщина. Драми. Комедії. Діалоги. Водевіль. Українська драматургія другої половини XIX — початку XX століття. Маловідомі п'єси. — К., 1990; 8. Яричевський С. Січ іде! — Чернівці, 1907.

Надійшла до редколегії 11.10.10

Л. Задорожна, д-р філол. наук

ПРОФЕСОР В. КОПТИЛОВ ЯК ІСТОРИК ЛІТЕРАТУРИ

Визначено здобутки в дослідженні проф. В. Коптіловим окремих проблем у галузі шевченкознавства.

The author investigates the achievements of V. Koptilov's studies of Taras Shevchenko works.

Усе, здійснене проф. В. Коптіловим у науковому плані, відзначається таким потужним індивідуальним підходом до явища, що це явище неодмінно постає в цілковито новому, часто навіть несподіваному ракурсі. Це стосується і студій проф. В. Коптілова в галузі історії літератури.

Зрозуміло, професор був відомим теоретиком, критиком і практиком у галузі перекладу, ученим-мовознавцем; його студії в галузі історії української літератури належать до, так би мовити, ситуативно контекстуальних явищ, оскільки породжені причетністю науковця до певних конференцій, що проводилися тоді на філологічному факультеті Київського університету.

І, усе-таки, чому ці студії привертають нашу увагу? Насамперед, тому, що дозволяють із достатньою на те підставою провадити мову про різнобічність і глибину хисту вченого-дослідника, якому до снаги виявилось здійснювати комплексний пошук істини в найрізноманітніших сферах філологічної науки. Не менш важливим є і те, що ці дослідження забезпечені ефектом класичності — тобто, "нестарінням" здійснених спостережень. Додатковою конотацією володіє і те, що ці дослідження стосуються особливих, "проблемних" аспектів у вивченні певних явищ.

Як історик літератури проф. В. Коптілов здійснив упорядкування поезій митців слов'янського світу — збірка "Творці нового світу" (1977), упорядкування кращих віршів поетів Європи, Австралії, США та Канади, що увійшли до збірки "Поклик. Із світової поезії XX сторіччя" (1984), тощо, а також досліджував творчість таких українських митців, як І. Котляревський і Т. Шевченко. Останній аспект нас цікавить найбільше, оскільки представлятиме чинник розвитку шевченкознавчої галузі досліджень у Київському національному університеті.

Якщо слідувати за хронологією, спершу належить вдатися увагою до тез статті проф. В. Коптілова "Мова перекладів і переспівів Т.Г. Шевченка", опублікованої 1961 р., в якій дослідник постає як "три в одному", тобто, в одній праці визначається як мовознавець, учений в галузі перекладу і шевченкознавець. Свідомо опуска-

ємо зі свого поля зору перші два аспекти і зупинимось на останньому, шевченкознавчому.

Насамперед, дослідник тут виявляє масштабність тих проектів, що їх — як перекладач-інтерпретатор — зреалізував Т. Шевченко своєю творчістю: це "біблійні тексти, "Слово о полку Ігоревім", поезія В. Курочкіна" [2, с. 57]. Щодо трансформації біблійних текстів дослідник зауважує два підходи в інтерпретації Т. Шевченка: переклади та переспіви (другий період творчості митця, зокрема, у "Давидових псалмах", 1845) і, водночас, "пародійне переосмислення змісту і стилю Біблії" [2, с. 57] (1859–1860 рр.).

Унікальність новаторства Т. Шевченка "в історії українських перекладів давньоруського епосу" [2, с. 57] полягає, на думку вченого, у тому, що як перекладачу Т. Шевченкові вдалося виробити "цілком новий підхід до стилю пам'ятки" [2, с. 57]. Т. Шевченко, наголошує він, зумів відмовитися "від однобічного розуміння "Слова" "як твору пісенного типу" [2, с. 57], віддавши перевагу наявному в пам'ятці "напруженому драматизму" [2, с. 57], — тобто, визначивши твір як заснований на драматичній колізії з відповідною драматичною засадою не лише в пафосі, але й у художніх засобах, у мові. Слушність цієї тези полягає в тому, що Т. Шевченко сприймав пам'ятку не лише як художню, але й історичну версію подій, до того ж сприймав у дусі українських поетів-романтиків, які наділяли українську історію значним зарядом драматизму.

В. Коптілов як шевченкознавець одним із перших поціновувачів справи перекладу в спадщині Т. Шевченка приходить до розуміння новаторства митця у відображенні оригіналу при відтворенні українською мовою поезії В. Курочкіна "Для великих земель". Зауважуючи "окремі відхилення від російського тексту, наявні в перекладі" [2, с. 57], дослідник вивчає зумовленість їх появи та можливу необхідність, констатуючи, що ці відхилення з'являються внаслідок прагнення здійснити певні акценти в художньо-мистецькій спрямованості твору, що залягла в причину його виникнення.

У праці "Поема Т.Г. Шевченка "Неофіти" (Спроба стилістичного аналізу)" проф. В. Коптілов визначає залежність між філософським змістом твору і чинниками образотворчого і стильового планів. У найбільш стислій, тезисній формі дослідник кваліфікує, що саме здатне забезпечити художній та філософський ефекти твору. Важливим є при цьому те, що переважну заслугу в досягненні Т. Шевченком художньої мети твору дослідник убачає за повторами, зокрема, таких "ключових лексем", як "слово", "святий", "хрест" у найрізноманітніших лексичних "оточеннях і реалізації прихованої полісемії слів" [3, с. 32].

Дослідження мови Шевченкового тексту відкриває перед ученим багато несподіванок у художній конструкції твору. Одним із важливих таких конструктивів він уважає стилістичний аспект у побудові твору. Учений спостерігає, що особливе навантаження несуть "зіткнення в межах вузького контексту різнопланових у стилістичному відношенні слів" [3, с. 32]. При такому зіткненні відбувається своєрідний вибух лексичних значень, внаслідок чого контекст несподівано являє цілком нове семантичне наповнення. При цьому, що також забезпечує стилістичний конструкт твору, Т. Шевченко навдоволу чутливо резонує на такі явища як "стилістично однорідні й неоднорідні контексти" [3, с. 32].

У суті, проф. В. Коптілов провадить спостереження не лише над мовою творів поета, але й над Шевченковою мистецькою лабораторією, з'ясовуючи уможливлення тих або інших художніх досягнень автора завдяки кваліфікації процесів, що провадяться в цій лабораторії. Примітно, що здійснені вченим спостереження реалізуються, фактично, у режимі своєрідної школи для літераторів-практиків, теоретичного забезпечення, підтримки їх мистецьких пошуків.

Досліджуючи один із аспектів творчості Т. Шевченка, отже, проф. В. Коптілов визначає його, як і творчість митця в цілому, як мистецьку школу, належне опанування якою здатне забезпечити нову якість праці літераторів.

Цей приклад дослідження виявляє і високу наукову культуру в ставленні до об'єкта дослідження, що її, зазвичай, втрачає, ідучи за суто мовознавчим аспектом бачення явища, низка попередніх і наступних після появи цієї праці дослідників, які в детальному наближенні розглядають окремі елементи Шевченкової творчості (метафори, епітети), однак не бачать явища в цілісному плані, у плані повного осягнення твору і того, яким чином ці явища "працюють" на розбудову художнього задуму автора, не ідуть, іншими словами, за Т. Шевченком, а ідуть за метафорами, епітетами тощо у творчості митця.

Запропонований проф. В. Коптіловим підхід нам здається найбільш шанобливим у ставленні до об'єкта дослідження, і найбільшим чином таким, що виразно виявляє в цьому об'єкті сутнісні його риси. Подібний тип

дослідження зауважуємо лише – якщо йдеться про сучасний, спроектований на ХХІ ст. аспект цього типу мовознавчих студій – у такої новітньої дослідниці особливостей лексико-семантичної парадигми Шевченкової творчості, як проф. Н. Слухай.

Важливою в шевченкознавчому доробку вченого є і праця "Майстерність римування в поезіях Т.Г. Шевченка останнього періоду творчості", де провадиться з'ясування ролі рим у "створенні образу" в Т. Шевченка, а також у "композиційному членуванні твору" та "підкресленні синтаксичної конструкції" [1, с. 155] певної художньої форми.

Проф. В. Коптілов приходить до висновку, що творчість Т. Шевченка останнього періоду "з найбільшою виразністю виявляє тенденції, закладені в попередні роки в інших поезіях" [1, с. 155], що дозволяє крізь оцінку римування написаних після заслання поезій митця означити в цілому (суголосно з близькими в часі працями Г. Сидоренко, П. Волинського, Ф. Колесси, Л. Новиченка, М. Коцюбинської) римотворчі характеристики його поезії.

Ця праця володіє значним полемічним зарядом: її автор послідовно доводить своїм попередникам, що "навіть чи можна сполучення багатократних рим вважати ознакою впливу фольклору" [1, с. 158] в поезії митця, в якій "високоорганізований синтаксис літературної мови вимагає нових засобів римування" [1, с. 158].

На переконання проф. В. Коптілова, рима в Т. Шевченка стає "дійовим мовним засобом творення художнього образу" завдяки тому, що поет "володіє найрізноманітнішими видами рим", з урахуванням при цьому їх "різного ступеня опорності" [1, с. 159] та застосування "сміливості і несподіваності модифікацій" [1, с. 160] у їх використанні, в опануванні багатством і розмаїтістю їх морфологічної природи.

Винаходом геніального митця дослідник вважає дві групи рим, наявні в Т. Шевченка, коли "римуються лише частини слів" або відбувається "поширення рими на ціле слово" [1, с. 161]; ці чинники (з відповідними підгрупами), а також "різні способи включення різноманітних типів рим у поетичний контекст" [1, с. 162] і забезпечили геніальні здобутки поета в галузі творення рими, – приходить до висновку вчений.

Ці, як і інші праці проф. В. Коптілова, засвідчують його велику повагу до об'єкта дослідження, вираженість і проникливість висновків, що дозволяє бачити в працях вченого мудрість, поєднану зі знанням.

1. Коптілов В. В. Майстерність римування в поезіях Т. Г. Шевченка останнього періоду творчості // Джерела мовної майстерності Т. Г. Шевченка. – К., 1964; 2. Коптілов В. В. Мова перекладів і переспівів Т. Г. Шевченка // Т. Г. Шевченко і слов'янські народи: тези доп. міжвуз. наук. шевченківської секції. – К., 1961; 3. Коптілов В. В. Поема Т. Г. Шевченка "Неофіти" (Спроба стилістичного аналізу) // Світова велич Тараса Шевченка: тези доп. республ. міжвуз. наук. секції, присвяченої 150-річчю з дня народження Т. Г. Шевченка. – К., 1964.

Надійшла до редколегії 06.09.10

В. Левицький, асп.

ДІАЛОГ МІЖ МОДЕРНІЗМОМ І СОЦРЕАЛІЗМОМ У КИЇВСЬКОМУ ТЕКСТІ 1910-х – 1930-х років

Проаналізовано особливості іконіки у візії Києва за доби співіснування модерністських і соцреалістичних художніх систем. Основна увага припадає на проблему перекодування урбаністичних мотивів. На прикладі поезії В. Маяковського, "неокласиків", П. Тичини та ін., підкреслено зміну культурних доміант у баченні простору.

The peculiarities of iconics in Kyiv vision during interconnection of Modernistic and Socialist Realistic imaginative systems are analysed. The major attention is paid to the problem of urbanistic motives code change. Change of cultural dominants in the spatial vision is studied on the basis of V. Mayakovsky's poetry, "Neoclassic writers", P. Tytchyna etc.

Послідовне опанування міських мотивів в українській літературі майже від початку супроводжувалося гострою естетичною колізією. Так, художня розбудова ур-

банізму за часом збіглася зі зміною стильових пріоритетів. У першій третині ХХ ст., на протидію численним модерністичним орієнтирам, утверджується настанова

© Левицький В., 2011